

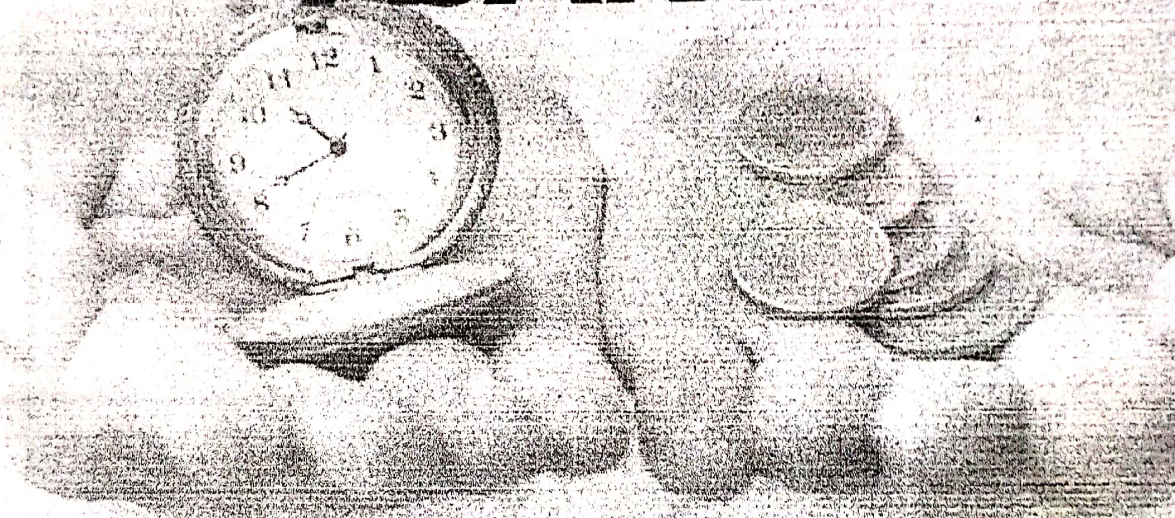
Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730

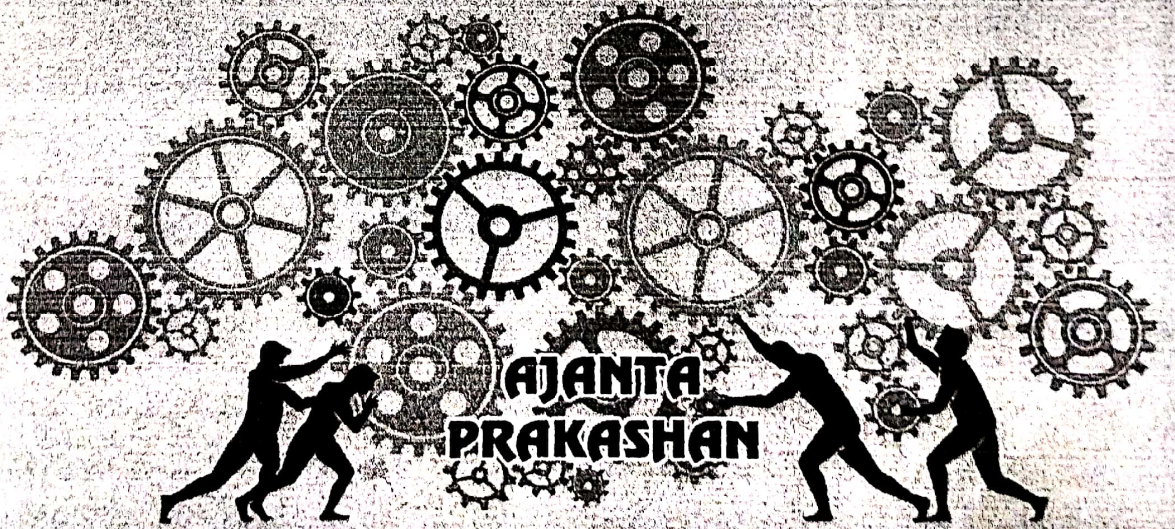
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume-VIII, Issue-I
January - March - 2019
Marathi Part - I

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII Issue - I Marathi Part - I January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

२१. बोलीभाषेचे साहित्याला योगदान

प्रा. डॉ. आसिया चिश्ती

मराठी विभाग श्रीकृष्ण महाविद्यालय, गुंजोटी, ता. उमरगा, जि. उस्मानाबाद.

प्रस्तावना

प्रमाणभाषा बोलणारे लोक सांस्कृतिक, शैक्षणिक, आर्थिक दृष्टींनी पुढारलेले असतात. त्यांच्या तुलनेने बोली बोलणारे लोक या सर्व बाबीमध्ये मागासलेले असतात. त्यामुळे अशा सांस्कृतिक, शैक्षणिक, इत्यादी दृष्टींनी मागासलेल्या लोकांच्या बोलीला दर्जेदार मानायला समाजातील प्रभावी गट तयार नसतो. या बरोबरच कागदोपत्री व्यवहार, शिक्षण, धर्मवाङ्मय इत्यादीसाठी प्रमाण भाषाच वापरली जात असते. बोली अशा महत्वाच्या जीवनांगासाठी वापरली जात नाही त्यामुळे ती प्रमाणभाषेपेक्षा हलकी, कमी दर्जाची अशी समजूत होऊन बसली आहे.

भाषिक संरचनेच्या दृष्टीने सर्व बोली सारख्याच कार्य करणाऱ्या असतात. सामाजिक प्रतिष्ठा—अप्रतिष्ठेच्या आपल्या कल्पना आपण उगाचच भाषेवर लादतो. त्यातून प्रमाणभाषेच्या तुलनेत बोलींना हीन लेखण्याची प्रवृत्ती जन्म घेते व बोली मधील शब्दरूपे अशुध्द ठरविली जातात.

बोली ही लेखनाची भाषा होऊ शकत नाही असा गैरसमज आहे आज जगात सर्वत्र निरनिराळ्या बोलीत समर्थपणे लेखन होताना दिसते आहे. त्यामुळे लेखन पेलण्याची क्षमता बोलीमध्ये आहे, हे सिध्द झाले आहे.

साहित्याची भाषा

आधुनिक भाषाविज्ञानाने 'बोलली जाते ती भाषा' हे तत्व अनुसरल्यामुळे भाषाभ्यासात आपोआपन भाषेच्या लिखित रूपाला दुय्यम स्थान येते. भाषा बोलली जाते बोलण्यासाठी भाषेचा प्रभावी वापर होणे, यावरच तिचे अस्तित्व अवलंबून असते. कोणत्याही भाषेचे लिखित रूप ही एक सोय असते. त्यामुळे भाषाभ्यासात या रूपाला दुय्यम समजले जाते. कारण बोलणे पकडून ठेवण्यासाठी, जतन करण्यासाठी लेखनकला अस्तित्वात आलेली आहे. मातृभाषेच्या बाबतीत तिचे लिखितरूप समजून घेण्याची प्रक्रिया; ही भाषा बोलिरूपात उत्तम प्रकारे अवगत झाल्यानंतर सुरु होते. परंतू ही प्रक्रिया सर्व समाजाच्या बाबतीत घडते असे नाही. समाजातील जे लोक शाळेमध्ये प्रवेश घेतात त्यांच्याच वाट्याला भाषेच्या लिखित रूपाचे ज्ञान येते. नाही तरी भाषा येऊनही खूप मोठा वर्ग अशिक्षित राहतो. बोलणे आणि लिहणे या दोन्ही पध्दतीमध्ये मानव भाषा वापरून संप्रेषणाची क्रिया पूर्ण करतो.

भारतासारख्या लोकसंख्येने मोठ्या देशामध्ये तर खूप मोठा समाज भाषा केवळ बोलण्यासाठी वापरतो. मराठी समाजापुरता विचार केल्यास या समाजामध्ये शिक्षितांचे प्रमाण अलिकडच्या काही वर्षांमध्ये वाढलेले दिसते. त्यामुळेच या समाजात मौखिक साहित्याच्या परंपरेचा मोठा अभिमानास्पद वारसा दिसतो. या संदर्भात

उदाहरण म्हणून संतसाहित्याचा विचार करता येईल. संताने सर्व साहित्य आज लिखित रुपात उपलब्ध आहे. तथापि ते जेव्हा असे लिखित रुपात उपलब्ध नव्हते तेव्हा ही ते तेवढ्याच मोठ्या प्रमाणात मौखिक परंपरेने ज्वलण केले जात असे. लिखित भाषेचे दुय्यम स्थान भाषावैज्ञानिक दृष्टीने मान्य केले तरी; भाषेच्या लिखित रुपाचे काही फायदे आणि गुणधर्म दृष्टीआड करता येणार नाहीत. लिखित भाषासंदर्भातील डॉ. भालचंद्र नेमाडे यांचे निरीक्षण आवर्जून विचारात घ्यावे असे आहे. ते लिहतात, "भेदूला जाणवणारे संबोधन भाषिक प्रक्रियेत व्यक्त होताना लेखनप्रक्रिया बोलण्याच्या प्रक्रियापेक्षा अधिक अंतरिक, अर्थाच्या गाभ्याशी अधिक संलग्न राहून सूक्ष्मतर शैलीरूपे प्रकट करीत राहते. त्यामुळे भाषण आणि लेखन यांच्यातला फरक केवळ बोलणे आणि लिहिणे, ह्या सामान्य क्रिया इतका बरबराचा राहत नाही. लेखनात संवेदनशिलता प्रकर्षाने उमटण्याची खास शक्ती आहे. साहित्याला आवश्यक अशा आत्मसंवादी वृत्तीचे थेट लिपीकरण लेखन प्रक्रियेच्या अशा शक्तीमुळे सुकर होते स्वगतपरता हा लेखनप्रक्रियेचा पाया असतो. केवळ बोलण्याला दुसऱ्याशी संवाद करण्याचा, संदेशवहनाचा पाया असतो. विशेषतः साहित्य ही कला आत्मनिष्ठ होऊ लागल्यापासून लिखित भाषेचे स्वतःचे तर्कशास्त्र साहित्याच्या परंपरेतून स्पष्ट होत आले आहे. साहित्याचे मौखिक आणि लिखित असे विभाजन केले, तरी मौखिक साहित्याची भाषिक शैली अधिक संदेशवहनपर असते, अधिक समूहनिष्ठ असते, तर लिखित साहित्याची भाषिक शैली अधिक आत्मपर अधिक संवेदनशील असते. लिहिलेला, कोरलेला मजकूर सर्वांना उपलब्ध होऊ शकतो. तो अधिक टिकाऊ व मुळावबर हुकूम असतो." लिखित भाषेचे हे गुणविशेष सांगताना नेमाडे हे सुचवितात की, लिखित भाषा म्हणजे केवळ बोलीचे दृष्य स्वरूप नव्हे तर तिच्यामध्ये त्यापेक्षा अधिक काही असते.

भाषेचे लिखित रूप हे अचल, स्थिर असते तर मौखिक भाषा चल, परिवर्तनशील असतात. लिखित रूपापेक्षा या रूपामध्ये जिवंतपणा, नैसर्गिकता, रसरशीतपणा आणि ताजेपणा असतो. भाषेच्या लेखनरूपामध्ये व्याकरण, शुध्दलेखनाचे नियम कटाक्षाने पाळावे लागतात. त्यामुळे बोलण्यातला गोडवा लेखनात उतरत नाही. साहित्याची भाषा मौखिक आणि लिखित दोन्ही रूपामध्ये पाहता येते. अलिकडे इलेक्ट्रॉनिक उपकरणांच्या मदतीने लिखित साहित्याप्रमाणेच मौखिक साहित्यही श्वन्दिबद्ध करता येते. ते जतन करून पुन्हा पुन्हा ऐकता येते. मौखिक साहित्यामध्ये गद्यरूपापेक्षा पद्यरूप अधिक दिग्गते. हे साहित्य मौखिक रूपात जतन करावे लागत असल्यामुळे नादमय प्रयुक्त्यांचा आधार घ्यावा लागतो. झट्ट्या छोट्या ओळी, छंदोबद्धता, पुनरावृत्ती, अनुप्रास, यमके, धृपद अशी श्रवणसुलभ निमित्ती येथे दिग्गते. तर लिखित साहित्यामध्ये वाचकाच्या सोयीसाठी दृश्यसुकरता जोपासून विरामचिन्हे, ओळीची लांबी, लिहिण्याची शैली याचा वापर करावा लागतो.

बोलीभाषा प्रवाही आणि जिवंत असतात. त्या प्रत्यक्ष सतत बोलण्यासाठी वापरण्याच्या रूपात असल्यामुळे परिवर्तनशील राहताना. बोलीभाषेतील नादल गद्या गतीने सुरु असतात. ती गती लिखित भाषा पकडू शकत नाही. व्यवहारदृष्ट्या ते शक्यही नाही. त्यामुळे लिखित भाषा रुक्ष स्थिर असतात. लेखनाचे नियम, शुध्दलेखनाचे नियम, शब्दाचे कोश भाषेच्या लिखित रूपातील शुध्दता टिकवून ठेवण्यासाठीच निर्माण केलेले आहेत. त्यामुळे लिखित भाषा अधिक स्थिर होताना दिसतात.

बोलीभाषा निर्मितीची कारणे

भाषा अपरिवर्तनीय आहे, असे मात्र नाही तिच्यात आवश्यक तेवढी सहज परिवर्तनाची क्षमता असते. याचे कारण भाषा ही केवळ ध्वनींची बनलेली नाही. ती ध्वनींनी सूचित होणाऱ्या संकेतांनी बनलेली आहे. भाषेतील या दुहेरी व्यवस्थेमुळे दोन गोष्टी साध्य झालेल्या आहेत. पहिली म्हणजे आवश्यक ते परिवर्तन घडण्याची क्षमता तिच्यात आली आणि दुसरी म्हणजे सतत विस्तारात, बदलत जाणारे मानवी जीवन आपल्या कवेत घेण्याची व्यापकता तिच्या ठायी निर्माण झाली आहे. भाषेच्या दुहेरी व्यवस्थेमुळे ज्यांची गरज संपलेली आहे असे भाषिक संकेत माणूस पुसून टाकू शकतो आणि आपल्या नवनव्या गरजांसाठी पाहिजे तेवढे नवे भाषिक संकेत निर्माण करू शकतो. इतकेच नव्हे तर एकाच जिवनव्यवहारासाठी एका भाषेत एकाचवेळी एकापेक्षा अधिक संकेत रुढ करू शकतो. उदाहरणार्थ; कुटुंबातील पितृदर्शक नात्यासाठी एक गट 'बडील' हा शब्द वापरील तर दुसरा गट 'बाप' हा शब्द वापरील. एकच भाषा बोलणाऱ्या समाजातील दोन गटांच्या गरजा व धारणा वेगवेगळ्या असतात त्यामुळे ते दोन गट एकाच भाषेची दोन रूपे निर्माण करतात व वापरतात असे दिसते.

अशा रितीने एकाच समाजातील लोक आतल्या आत भिन्न-भिन्न गट करून राहतात. असे गट होण्याची कारणे सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, व्यावसायिक, शैक्षणिक, जातीय अशी कोणतीही असू शकतात. अशा कारणाने निर्माण झालेल्या गटातल्या लोकांची स्वतःच्या गटापुरती अशी विशिष्ट भाषा तयार होते. ही भाषा संपूर्ण समाज वापरत असलेल्या सर्वसाधारण भाषेशी म्हणजेच प्रमाणभाषेशी काही बाबतीत भिन्नता राखून असते. गट प्रमाणभाषेपासून जितका दुरावलेला असेल तितकी त्या गटाची भाषा प्रमाणभाषेशी भेद राखून असेल. उलट हा गट जर प्रमाणभाषेच्या सतत संपर्कात असणारा अगदी जवळीक असणारा असेल तर किरकोळ फरकापेक्षा प्रमाणभाषेहून फारसे वेगळेपण या गटाच्या भाषेत असणार नाही.

समाजातील गटांची वेगळी बोली कधी व कशी निर्माण होते. या विषयी डॉ.ना.गो.कालेलकरांनी म्हटले आहे की, "समाजाच्या सर्वच व्यक्ती मर्यादित एकत्र येऊन व्यवहार करीत नाहीत काही व्यवहार एखाद्या विशिष्ट वर्गापुरते मर्यादित असतात, कारण समाजरचनेचा तो एक आवश्यक असा भाग आहे. अशा वर्गातल्या लोकांच्या भाषेचे स्वरूप व तिची पातळी सामान्य भाषापेक्षा वेगळी होते. अशारितीने भिन्न असणारी ही भाषा एकाच व्यवसायातल्या अनेक व्यक्तींना एकत्र आणणारी पण सामान्य भाषेपासून दूर असलेली एक भाषा होत." थोडक्यात समाजरचनेच्या किंवा सामाजिक व्यवहाराचा गरजेतून एकभाषिक समाजाच्या आतून विविध गट तयार होणे हे बोलीच्या निर्मितीचे एक महत्वाचे कारण आहे.

भाषेच्या अंगी एक लवचिकता असते आणि परिवर्तन होत राहण्याची क्षमता असते. भाषेच्या या अंगभूत वैशिष्ट्यामुळे ही भाषेमध्ये बोली निर्माण होतात.

थोडक्यात समाजजीवनात आपोआप निरनिराळे गट निर्माण होत राहतात आणि त्या त्या गटांच्या जगण्याच्या शैलीला पोंषक असे रूप भाषा धारण करते. त्यातून बोलीची निर्मिती होत राहते.

बोलीभाषा आणि साहित्य

भाषेच्या लिखित आणि मौखिक या दोन्ही रुपांतून साहित्याची निर्मिती होते. या दोन्ही साहित्याच्या प्रकारमध्ये भाषा माध्यम म्हणून कार्य करते. भाषा हे साहित्याचे माध्यम की साधन हा मुद्दा संदिग्ध आहे. साहित्यामधून जीवनाभूव आणि समाजाचेच दर्शन होत असते. या अर्थाने साहित्यामध्ये सामाजिकता असते. भाषा आणि साहित्य या दोन्ही सामाजिक संस्थाच आहेत. भाषा ही तर महत्वाची सामाजिक संस्था आहे. या भाषेतुनही समाजाचे, भाषा वापरीत असलेल्या संस्कृतीचे दर्शन घडते. म्हणूनच समाजजीवनाशी एकरूप असलेली भाषाच समाजजीवनाचे वास्तव आणि कलात्मक चित्र उभे करू शकते.

व्यवहारात वापरल्या जाणाऱ्या बोली भाषा समाजगटानुसार भिन्न भिन्न आढळतात. त्याचबरोबर एकच बोली भाषा वापरणाऱ्या समाजात व्यक्तित्वे भिन्नता आढळते. जीवनाच्या सर्वच क्षेत्रामध्ये, व्यापक प्रमाणावर भाषा वापरली जात असल्यामुळे भाषेची व्यक्ती तितकी रूपे पाहावयास मिळतात. एखाद्या भाषेच्या निजभाषकांच्यामध्ये संभाषण सुरु आसताना एकमेकाकडून अपूर्ण, अर्धवट सोडलेली वाक्येही आराय अभिव्यक्तीचे कार्य करतात. भाषेची व्यवस्था देणाऱ्याही ज्ञात असल्यामुळे कधी हुंकार, एखादा शब्द, हो, नाही, वर का? असे छोटे उद्गार संपुर्ण वाक्याचे कार्य करतात साहित्याच्या भाषेतही ही भाषा वापरणाऱ्याची लकब दिसते. कथात्मक साहित्यामध्ये कथा—कादंबरीत संवाद लिहिताना किंवा नाटकामध्ये पात्रांच्या तोंडी अशी भाषा दिसते. साहित्याची भाषा व्यवहारांच्या भाषेसारखी केवळ संदेशवहनाचे कार्य करीत नाही. ती संदेशवहनाबरोबर आणखी काहीतरी विशेष करीत असते. साहित्याच्या भाषेतुन लेखकाला आलेल्या अनुभवाची प्रतीती वाचकाला होत असते. भाषेच्या माध्यमातुन वाचक लेखकाच्या अनुभवाची अनुभूती घेत असतो ही अनुभूती घेत असताना त्याला आनंदही मिळत असतो. कारण साहित्याची भाषा अनुभवांचे केवळ चित्रण करीत नाही तर त्या चित्रणाबरोबर आशय संपन्न सौंदर्य निर्मितीची ही कार्य तिच्याकडून होत असते.

व्यवहाराच्या भाषेपेक्षा अधिक सूक्ष्म खोल आणि विस्तृत अशा अर्थाची निर्मिती साहित्याच्या भाषेतुन होत असते. साहित्याची भाषा छापलेली असली तरी तिच्या स्वतःच्या आवाज असतो. प्रत्येक लेखकाच्या व्यक्तीमत्वाची छाप त्यांच्या लेखनावर दिसून येते. बहुतांश साहित्यिक साहित्याच्या निर्मितीसाठी बोली भाषेचा वापर अतिशय कौशल्याने करताना दिसतात. बोली भाषे मध्ये जीवन सापेक्ष लवचिकता, जीवंतपणा असते. भावनांचे आरोह—अवरोह आणि भाषा वापरणाऱ्या व्यक्तीमत्वाचे विशेष बोली भाषा सुलभतेने पेलते. त्यामुळे तिच्या वापराने साहित्यामध्ये भावनात्मकता येते. मध्ययुगीन मराठी साहित्यामध्ये संत तुकाराम यांनी बोली भाषेतुन अभंग रचना केलेली आहे म्हणूनच त्यांचे अभंग हृदयाना टाव घेतात. व्यक्तीच्या भावनांशी भिडताना महाराष्ट्रातील मोठा अशिक्षित वर्ग ते अभंग मुखोद्गत करू शकतो. बनगरवाडी कादंबरी मध्ये व्यंकटेश मांडगुळकरांनी निवेदनामध्ये योजलेले धनगरांच्या तोंड चे संवाद त्यांच्या बोलीत येतात ते संवाद ऐवढे एकजीव झालेले आहेत की, त्यामुळे बनगरवाडीतील भाषेलाच मेढयांच्या शेणा— मुतांचा वास येतो. आनंद यादवाचा 'गोतवळा' या कादंबरीमध्ये तर निवेदनाची भाषा आणि संवादाची भाषा दोन्ही व्यवहार बोलीच आहेत. तरीही

या बोलीशी अपरिचित असलेला शिक्षित वाचक कादंबरी वाचताना अडखळत नाही. उलट एका नव्या विश्वाचे दर्शन घेत तो अशा कला कृतीत अधिक गुंतत जातो. धग, पाचोळा, कोसला, अशा कादंबऱ्या आहेत.

बोली भाषेतून झालेली उसनवारी साहित्यामध्ये महत्वपूर्ण उरली आहे. वरील काही उदाहरणे पाहिली तर ही बाब सहज पटते. विविध प्रदेशातल्या व्यवहार बोली साहित्यामध्ये येऊ लागल्यामुळे भाषेच्या विकासाला ही चालना मिळालेली आहे. या प्रक्रियेमुळे बऱ्याचदा अर्थ अभिव्यक्तीच्या दृष्टीने सामर्थ्यशाली शब्दबोली भाषेतून प्रमाण भाषेमध्ये येताना दिसतात. साठोत्तरी मराठी साहित्यामध्ये दाखल झालेले विविध वाङ्मयीन प्रवाह या दृष्टीने महत्वपूर्ण ठरलेले आहेत. ग्रामीण, दलित, अदिवासी इत्यादी साहित्य प्रवाह तर अनेक जाती-जमातीचे जीवनचित्रण करण्या बरोबर त्यांच्या समाजाची भाषा माध्यम म्हणून अवलंबितात.

जीवनात आपण घेतलेला अनुभव पाहिलेली एखादी अभुतपूर्व घटना, प्रसंग आपल्याला इतरांना सांगायला घेते. हा प्रसंग इतरांना सांगताना आपण तो अधिक प्रभावीपणे सांगण्याचा प्रयत्न करतो. समोरील व्यक्तीला हा अनुभव ऐकावासा रोचक वाटावा म्हणून आपण निवेदनात क्लुप्त्या करतो. हेच साहित्याच्या बाबतीत सांगता येईल. भाषा हीच साहित्याची सामुग्री असल्यामुळे लेखनायोग्य परिणाम साधण्यासाठी भाषा शक्य तेवढ्या क्लुप्त्यांनी वापरतो. यासाठी तो शब्दांची निवड करतो. लेखक कवी कोणत्या पार्श्वभूमीतून आलेले आहेत यावरही त्यांच्या भाषेचे स्वरूप अवलंबून असते. बहिणाबाई चौधरी, ना.धो.महानोर, इंद्रजित भालेराव यांची कविता ते वाढले त्या परिसराची संदर्भ घेऊन येते. ती आपल्या मातीशी नाते सांगते.

‘ माझ्या कवितेला यावा
 शेणा-मातीचा सुगंध
 तिने करावे जतन
 काट्या कुट्यात हिरवळ’

ही या कवींची भूमिकाच दिसते. बहिणाबाई चौधरी आपल्याकडच्या कविता कशी स्फुरते हे सांगण्यासाठी अशी मातीचा सुगंध असलेली भाषा वापरताना दिसतात. त्या म्हणतात.

‘अरे घरोटा घरोटा
 तुझ्यातून पडे पिठी
 तसं तसं माझं गाणं
 पोटातून येतं व्होटी’³

या बोली योजनेमुळे कवितेच्या श्रवणीयतेला लज्जत प्राप्त होते.
 ग्रामीण बोली आणि साहित्य

१९६० नंतर ग्रामीण वाङ्मय हे पूर्वासुरीपेक्षा अधिक वास्तव्यदर्शी आणि बोली भाषेशी संबंधित असल्याची जाणीव होते. बोलीतून शब्द, शब्दप्रयोग रचनावैशिष्ट्ये यातून संवादरूपी बोली वाङ्मयात अवतरू लागल्या. समाजाच्या विविध क्षेत्रांमध्ये विखुरलेल्या जातीजमातीने लेखन झाल्यामुळे त्याची भाषा साहित्यात आणून सोडली आहे. त्यामुळे भाषा समृद्ध झाली. विविध बोलींचा परिचय कोणत्या काळामध्ये झाला, त्याचा उपयोग

बोलीचा हळूहळू वाचकांना दृढ परिचय होत गेला ग्रामीण साहित्याचे माध्यम होऊ पाहणारी ग्रामीण भाषा हिला शहरी संस्कृतीचा जाच सहन करावा लागला आहे. त्याला तोंड देत प्रतिकूल परिस्थितीशी झगडत ती आज ग्रामीण साहित्याचे आविष्कार माध्यम बनली आहे. आरंभ काळी तिच्याकडे साहित्याचे कलामाध्यम म्हणून पाहिले आणि समाज व्यवस्थेने संस्कृति व्यवस्थेने कार्य प्रवण होऊन आक्षेपही नोंदविले.^१ केवळ टिंगल व विनोदासाठी बोलीचा वापर रंजना साठी बोली योजना गावंढळ बोली अशी दुषणे चिटकिवली प्रस्थापित व्यवस्थेकडून मराठी साहित्यात ग्रामीण बोलीभाषा आणि साहित्यकांची अवहेलना केली. निकृष्ट समजलेले परंतु आज ती साहित्य भाषा म्हणून स्थिर झाल्याचे अनुभव येते.

त्याचप्रमाणे ग्रामीण कथा कादंबरी व इतर गद्य वाङ्मयप्रकारात निवेदन आणि संभाषण या करीता बोलीचा उपयोग परिणाम कारक ठरतो. ग्रामीण कादंबरीतून साहजिकच निवेदन पध्दती किंवा संवादाकरीता खास बोलीभाषा अवतीर्ण झाली आहे. परिणामी साठोत्तरी वाङ्मयीन प्रवाहाच्या साहित्य निर्मितीतून ग्रामीण बोलीभाषा ही प्रमाणभाषेला येवून मिसळत आहे.

सारांश

भाषा ही मानवी व्यवहारासाठी अस्तित्वात आलेली व्यवस्था आहे. साहित्याची निर्मिती हा एक संवाद प्रस्थापित करण्याचाच भाग असतो त्यामुळे तो एक भाषिक व्यवहारच ठरतो साहित्यिक मंडळी साहित्याची निर्मिती करताना समाजामध्ये बोलली जाणारी भाषाच वापरतात. तरीही भाषा व्यवहाराच्या भाषेपेक्षा वेगळी ठरते कारण साहित्याची निर्मिती करताना समाजामध्ये बोलली जाणारी भाषाच वापरतात तरीही ही भाषा व्यवहाराच्या भाषेपेक्षा वेगळी ठरते कारण साहित्याची निर्मिती करताना व्यवहाराची बोली भाषेची ते मोठ्या प्रमाणावर मोडतोड करतात लेखनावेळी काही कौशल्ये अवलंबितात.

व्यवहारातील भाषा दैनंदिन वापरात असल्यामुळे ती आपल्या अतिपरिचयाची असते. तिचा आरण स्वतंत्रपणे कधी विचार करित नाही. परंतु हीच भाषा साहित्यकृतीत आल्यानंतर तिचे वेगळेपण तिचे सामर्थ्य कळते एखादी व्यक्ती लालित्य पुर्ण भाषेत बोलताना आपल्याला ऐकत रहावेसे वाटते. नेमके तसेच साहित्याच्या भाषेबाबत सांगता येते. साहित्यकृतीत आलेली भाषा आपल्या परिचयाची व्यवहाराची बोलीच असली तरी ती साहित्यकृतीत संदेशन संवादानाबरोबर काही वेगळे कार्य करते.

संदर्भ ग्रंथसूची

१. १.भालचंद्र नेमाडे— साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन औरंगाबाद पृ.क्र.८ व ९
२. २.डॉ.ना.गो.कालेलकर — भाषा आणि संस्कृती
३. ३.प्रा.नरेंद्र मारवाडे — बहिणाबाईची गाणी एक आस्वाद,कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद पृ.क्र.७९ व ८०
४. ४.आनंद यादव : मराठी साहित्य समाज आणि संस्कृती (मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे प्र.अ. १९८५ पृ.क्र.३८)
५. ५. कृ.पा.कलकर्णी : मराठी भाषा : जगण व विचरण